

"Ebnâ-yı mazinin bir derece safî olan ahlâk ve halis olan hissiyatları galebe çalarak gayr-ı münevver olan efkârlarını istihdam ederek şahsiyat ve ihtilâfat meydanı aldı." Şahsiyat ve ihtilafat manasını açar mısınız?

"Evvelâ: '*Ebnâ-yı mazi*'den muradım, İslâmların gayrisından onuncu asırdan evvel olan kurûn-u vusta ve ûlâdır. Amma millet-i İslâm, üç yüz seneye kadar mümtaz ve serfiraz ve beş yüz seneye kadar filcümle mazhar-ı kemâldir. Beşinci asırdan on ikinci asra kadar ben '*mazi*' ile tabir ederim, ondan sonra '*müstakbel*' derim."

"Bundan sonra, mâlumdur ki, insanda müdebbir-i galip, ya akıl veya basardır. Tâbir-i diğlerle, ya efkâr veya hissiyattır. Veyahut ya haktır veya kuvvettir. Veyahut ya hikmet veya hükûmettir. Veyahut ya müyûlât-ı kalbiyedir veya temayülât-ı akliyedir. Veyahut ya hevâ veya hüdâdır. Buna binaen görüyoruz ki: Ebnâ-yı mazinin bir derece safî olan ahlâk ve halis olan hissiyatları galebe çalarak gayr-ı münevver olan efkârlarını istihdam ederek şahsiyat ve ihtilâfat meydanı aldı."(1)

Eski dönemlerde yani **sahabe, tabiin, tebe-i tabiin** dönemlerinden sonra başlayıp XII. asra kadarki olan dönemlerde ahlak bir derece safi, hissiyatlar ise samimi idi; safi ahlak ve samimi hissiyatlar aydın olmayan akıllarına galip gelip onu hakta bir cihetle istihdam ediyorlardı. Ve bu dönemlerde hissiyat önde olduğu için **ihtilaf ve şahsiyetçilik** daha bir öne çıkmış.

Şahsiyat: şahıs merkezli olmalar, kişisel haklar, çıkarlar, anlayışlar; kişilik kavgaları. Taht kavgaları buna güzel bir örnektir, o dönemde akıl ve demokratik değerler önde olmadığı için saltanat ve otoriter rejimler önde geliyor.

İhtilâfat: Ayrılıklar, anlaşmazlıklar, uyuşmazlıklar. Beylikler, derebeylikler, aşiretçi yönetim anlayışlar birliğin önündeki en büyük ihtilaflar idi.

"Beşinci asırdan on ikinci asra kadar ben '*mazi*' ile tabir ederim, ondan sonra '*müstakbel*' derim."

İlk beş asır Asr-ı saadet kapmasında olduğu için, o dönemlerde hem akıl hem kalp

hem de hissiyat beraber kemalde bulunuyorlar. Beşinci asırdan sonra akıl kemalden düşüp hissiyat ve taklit süreci başlıyor.

Beşinci asırla on ikinci asır arası gayri müslimlerde karanlık Orta Çağ dönemi oluyor. On ikinci asırdan sonra Rönesans, reform, aydınlanma, sanayi devrimi gibi süreçlerle müstakbel kısmına geçiliyor.

(1) bk. [Muhakemat, Birinci Makale \(Unsuru'l-Hakikat\)](#).